

BODRUM MÜZESİ'NDE KORUNAN İSLAMÎ KİTÂBE VE MEZAR TAŞLARI*

M. Akif Erdoğan**

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde envanteri olmayan 60 kadar İslami taş kitabe saklanıyor. Bunların Müze'ye nereden getirildiği bilinmiyor. Milas'tan getirilmiş bir çeşme kitabesi hariç, diğerleri Bodrum ve civarından getirilmiş olmalıdır. Bunlar içinde 54 tanesi Müslümanlara ait mezar taşı, 1'i Bodrum kalesine ait çeşme kitabesi, 4'ü Bodrum kalesinin burç kitabesi, 1'i de Bodrum'daki Müslüman mektebinin kitabesidir. Ayrıca yazısı olmayan özellikle Müslüman kadınlara ait birkaç mezar taşı daha Müze'de saklanmaktadır.

Abstract

Islamic Inscriptions and Gravestones kept in The Underwater Archaeological Museum of Bodrum

The Underwater Archaeological Museum of Bodrum of Turkey had stored about sixty pieces of Islamic inscriptions, written in Arabic letters, from Ottoman times. They are mainly belonged to Bodrum and surrounding. These inscriptions are unknown to bring from anywhere and whenever to the museum. Any inventory for them was not prepared by the museum administration. While fifty four of them are the gravestone inscriptions on the Muslim, one of them is belonged to the fountain of water for the fortress of Bodrum While four of them were the Islamic inscriptions on the towers of the fortress of Bodrum, one was the inscription on the Muslim school in Bodrum. Besides it is lowered a few unrecorded gravestones on the Muslim women into the museum. All of them give supplement information on the history of Ottoman Bodrum.

---

* Müzede çalışmama izin verdikleri için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne; Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi müdürü Sayın Yaşar Yıldız'a ve ayrıca katkılarından dolayı meslektaşım Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a teşekkür ederim.

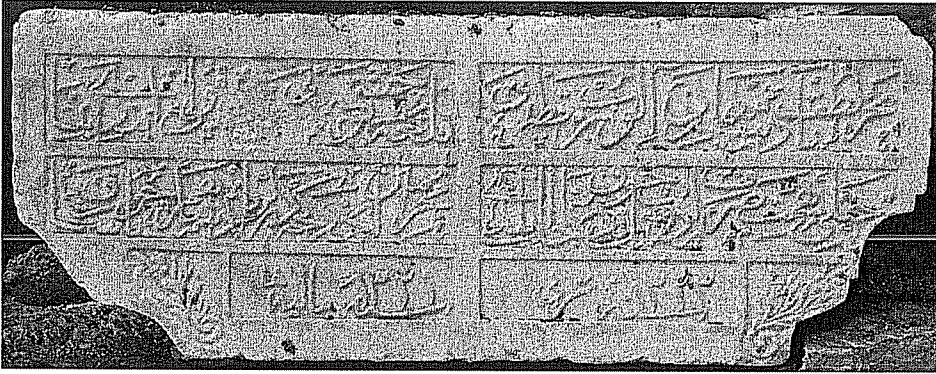
** Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova-İZMİR.

I-KALE KİTABELERİ

1- Kale çeşmesi, 1905/ 1906 tarihli.

Muhtemelen Bodrum kalesinin hapisane¹ olarak kullanıldığı zamanlarda, II. Abdülhamid'in sultanlığının son yıllarında, 1905/ 1906 yıllarında yaptırılmış bir çeşmeye ait kitabelerdir.

- I- *Bahr-ı lutf-ı padişahdan alub bir katreyi
Kal'aya bu çeşmeyi ....² Kulu etdirdi bina*
II- *hayli himmet sarf edüb pek çok dua celb eyledi
Mücrimin içdikçe derler padişahım çok yaşa*
III- *sene-i Arabî 1323 sene-i Maliye 1321*

2-Kale burcu kitabeleri:

Bu dört taş, muhtemelen Bodrum kalesine ait olup Allah'ın kaleyi koruması için kalenin kapı veya burçlarında dikilmiştir. Tarihsizdirler.

Dairesel bir mermer üzerinde: (taşın alt kısmı eksik)

I-Ya Hafız

Dikdörtgen bir mermer üzerinde:

I-Ya Hafız

Dairesel bir mermer üzerinde (Taşın üst sol köşesinde bir parçası kayıp):

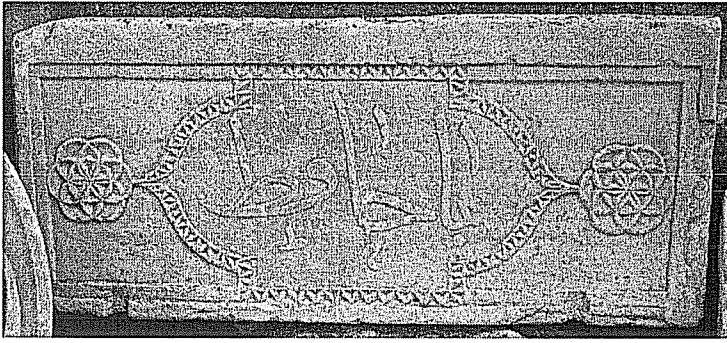
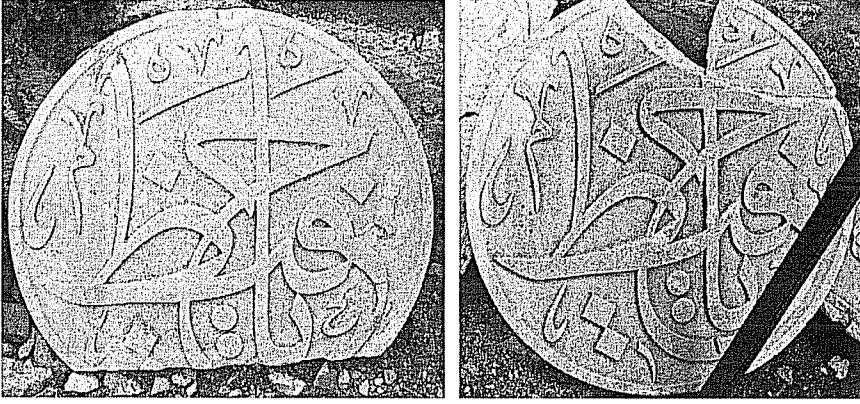
I-Ya Hafız

¹ Avram Galanti Bodrumlu, Bodrum kalesinin 1893'de hapisane olarak kullanılmaya başlandığı yazar. *Bodrum Tarihi*, Işık Basım ve Yayınevi, İstanbul 1945, s. 70.

² Çeşmeyi yaptıranın ismi kasıtlı olarak kazanmıştır. Dolayısıyla isim okunamamaktadır.

Başka bir taşta:

I-Ya Allah (gayet müzeyyen kare şeklinde mermer bir taş üzerine kazınmıştır)

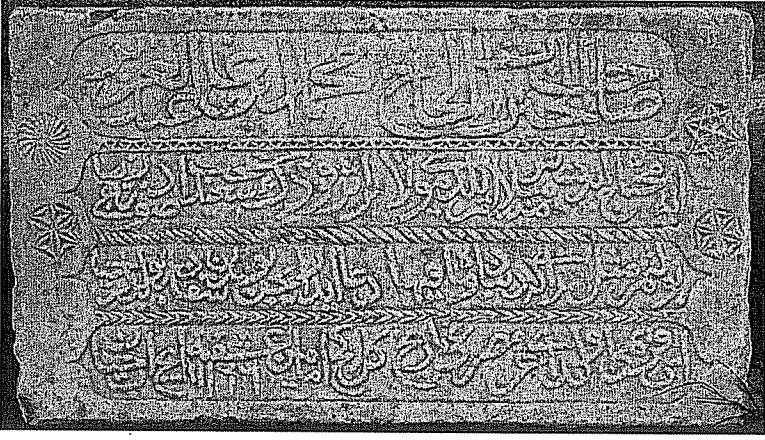
II- Milas'da Mehmed ibn Abdülaziz Çeşmesi Kitabesi, 1166 (1752/ 53)

I-sahibü'l-hayrat el-Hacc Mehmed ibn Abdülaziz

II-Allah, muhtac idi Milas müyesser eyledi Mevla bir eser kodun aceb mus'iden sudur rıza

III-bulunmaz misli Dünyada ve sakiha dua eder içen bu beden şifadır buldu ihya

IV-Ummi Karimi (?) oldu eazz mısra-i tarih gel gec imameyn aşkına ic ab-ı hayat 1166

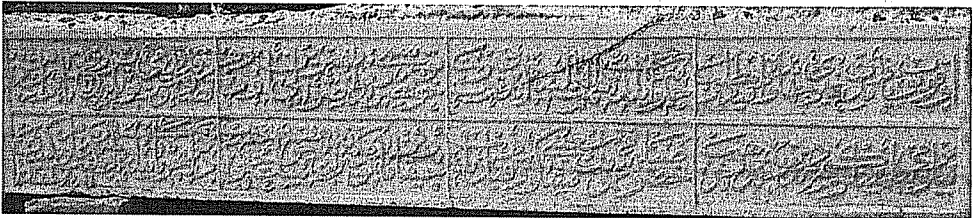

III- MÜSLÜMAN MEKTEBİ KİTABESİ

1- Mekteb-i Ulum Kitabesi

Bu kitabe Bodrum'da 22 Haziran 1885 tarihinde yapımı tamamlanmış bir mektebe aittir. Bu mektep tedrisata 1884 yılında açılmıştır ve *Mekteb-i İbtidai* olarak da anılırdı. Deniz kenarında bulunan bu mektebin ilk hocası Ahmed Mithat efendiden ders almış olan Salih Efendi idi. Mektep, 1940'lı yıllarda Bodrum Belediyesi tarafından istimlak edilmiştir.³

- 1-okuyub yazmadan gayrı Cihanda var mıdır matlab
  - 2-Bilür mi bilmeyenler kim nedir din nedir mezheb
  - 3-hükümet eyledi zahmet ahali de edüb gayret
  - 4-Hususiyle umumun sa'yini meşkür kıl Yareb
  - 5-Bu resmi hod kasirdir yed-i bihterin usulü odur
  - 6-Çıkarır mah gösterendir desek hun-ı çehi be-hisab
  - 7-tesadüfdür düşer mi böyle bir tarih-i tam-dareş
  - 8-deniz içre yapıldı böyle mekteb-i ulum-ı mekseb
- Fi 9 (Ramaza)n sene 1302

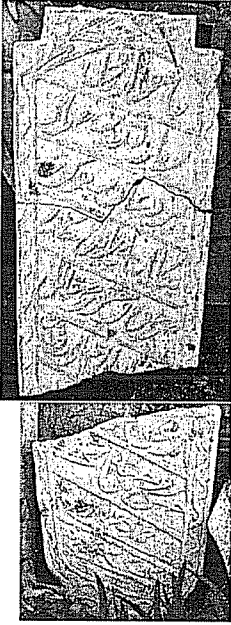
³ Avram Galanti Bodrumlu, *aynı eser*, s. 42.

IV-MÜSLÜMANLARA AİT MEZAR TAŞLARI

Envanter defteri olmaması ve numaralarının bulunmaması sebebiyle bu taşların Bodrum Müzesine nereden ve ne zaman getirildiği bilinmiyor. Bodrum mezarlıklarının bazıları çok önceden kaldırılmıştır.⁴ Mevcut taşlardan en eski tarihli olanı Müslüman bir kadına ait olduğu anlaşılan 1711 tarihli (7 numaralı taş), en yeni tarihli taş (21 numaralı taş) ise 1904 tarihini taşır.

Taşların çoğu on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllara aittir. Bu taşların çoğu kırıktr. İçlerinde şekil olarak hasar görmemiş olan ve estetik açıdan da sanırım en iyi durumda olan taş *ağazade vekili* olan Derviş efendinin kızı Halime'ye ait olan 1891 tarihli mezar taşıdır (4 numaralı taş). Bu taşın kitabesinde on yedi yaşında ölen Halime için yakılmış bir ağıt gibidir.

Bu taşlardan anlaşılıyor ki hem on sekizinci hem de on dokuzuncu yüzyıllarda Bodrum ve civarında erken ölümler olmuştur. Bunun başlıca sebebi ise vebadır. Nitekim burada yayımlanan iki mezar taşında (30 ve 44 numaralı taşlar) veba açıkça zikredilir. 1835/36 yıllarında Bodrum'da veba devam ediyordu. Mezar taşlarında isimleri geçen Müslümanların kimliklerini tespit etmek pek mümkün görünmüyor. Çünkü bunlar sıradan kişilerdir.⁵

1-Hasan oğlu İbrahim'in mezar taşı (1904-1905) başı kırık üç parça halinde

- I- Hüve'l-baki
- II- ziyaretten murad
- III- bir duadır bu gün
- IV- bana ise yarın sanadır
- V- merhum ve mağfur Sakallı
- VI- oğlu İbrahim usta bin
- VII- Hasan ruhuna Fatiha
- VIII- 11 Cemazielevvel
- IX- sene 1322

⁴ Avram Galanti Bodrumlu, *aynı eser*, s. 52.

⁵ Bu çalışmayı yaparken Bodrum'da Kızılhisarlı Mustafa Paşa caminin haziresinde birkaç Müslüman mezar taşını daha gördüm.

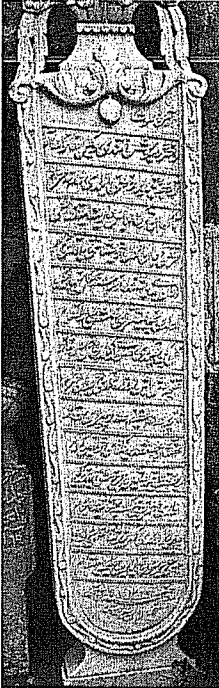
2-Hatice kadınının mezar taşı, (1759/60)

- I- gencligine doymayan Ahmed*
- II- Reis kerimesi merhume*
- III- Hadice kadın ruhuna*
- IV- Fatiha sene 1173*

3-Monla Mehmed'in mezar taşı (1751/ 52)

- I-Merhum Monla*
- II-Mehmed ruhuna*
- III-Fatiha sene 1165*

4-Derviş Efendi kızı ve Timur

Zihni'nin karısı Halime'nin 16 Ekim 1891 tarihli mezar taşı

- I- Ah mine'l-mevt*
- II-dohter-i Derviş Efendi vekil-i ağazade ah*
- III-zevce-i Timur Zihni eyledi Adn'e hıram*
- IV-nagehan terk-i libas-ı ariyyet etdi veli*
- V-fırkat-ı can ü dil hişanını yakdı tamam*
- VI-on yedi yaşında nev-reste-i gül-ziba iken*
- VII-oldu ziba-yı yeşza-yı gülşen-i darü's-selam*
- VIII-gül gibi açıldı soldu gülmeden ol verd-i naz*
- IX-gonca-veş baş üzre aldı cevrbal-ı ecram*
- X-naz-perverde-i afişe-i sadr-piray-ı vekar*
- XI-iffet ü ismetde yekta-yı havatin-i kiram*
- XII-rabt-ı kalb etmeye sakın bir harc-ı diniye-i ziyar kim*
- XIII-olmadı mı olmaz kimesneye bu fanide be-kam*
- XIV-çar-yar oldu kim zir-sena' Nazmi deyüb*
- XV-Cenneti versin Huda yarın Halime'ye makam*
- XVI-ruhuna Fatiha fi 12 Rebiülevvel sene 1309*

5-Fatma hanımın mezar taşı (1872/73)

*I-Hüve'l-baki
II-ziyaretden murad bir duadır
III-bu gün bana ise yarın sanadır
IV-Taşçı oğlu İbrahim beg kerimesi
V-Fatıma Hanım ruhuna el-Fatiha
VI-sene 1289*

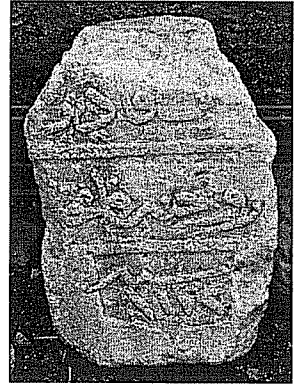

6- Mezar taşı parçası

*I. ....
II-derdime derman aradım ilacın bulmadım
III-takdir-i Huda böyle imiş ta ezelden bilmedim
IV. ...*

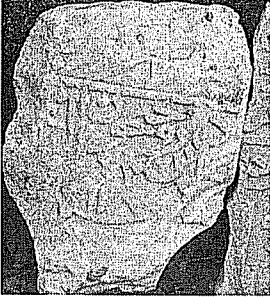
7- Bir kadına ait mezar taşı parçası, 1711/ 12

*I-...kadın
II- ruhuna Fatiha
III -sene 1123*

8- Hatice hanımın mezar taşı, 1784/ 85

- I- [da]r-ı fenadan bekaya
II- rihlet eden merhume
III- Hadice ruhuna
IV- Fatiha sene 1199

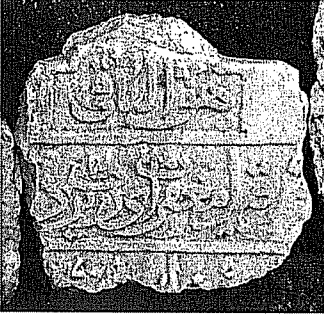
9- Mezar taşı parçası, 1766/ 67

- I- ...kadın ruhu için el-Fatiha
II- sene 1180

10-Hüseyin Reisin ailesine ait mezar taşı parçası

- I-.... (kırık)
II-.....Hüseyin reisin...
III-... merhum...

11- Mezar taşı parçası

- I- Hüve'l-baki
II-...kal mağfired ey rebb-i Yezdan
III. (okunamıyor)

12- Müslüman birine ait mezar taşı parçası

- I- ...ile nazar eyle
II-...]rımın taşına
III- .... gafil olma

13- Taşçı İbrahim'in mezar taşı parçası, 1856/ 57

- I- ...
II- merhum taşçı İbrahim
III- ruhuiçün Fatiha
IV- sene 1273

14- Seyyid Hasan'ın mezar taşı parçası

- I- merhum ve mağfur
II- ila rahmetihi rabbihi 'l-gafur
III- es-Seyyid Hasan...
IV- ...

15- Bir mezar taşı parçası

- I- Ah mine 'l-mevt
II- canı meded bulmadı...
III- yirmi beş yaşında hitam buldu
IV- ...tedbir etdiler
V- ...

16- Mezar taşı parçası, 1829/ 30

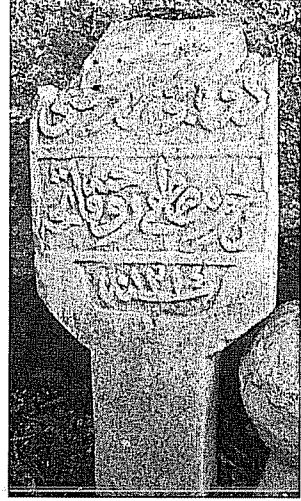
- I- Hüve 'l-baki fi sene 1245
II- alihi ravzati 'l-cinan
III- ...

17- Mezar taşı parçası

- I- el-baki*
- II- gençliğine doymayan*
- III- muradına ermeyen*
- IV-....*

18-Mustafa'nın mezar taşı, 1799/ 1800

- I- ...*
- II- deveci...*
- III- merhum Mustafa ruhuna Fatiha*
- IV- sene 1214*

19-Mustafa'nın mezar taşı, 1835/ 36

- I- hüve'l-baki*
- II- gemi ağası oğlu*
- III- İbrahim'in oğlu merhum*
- IV- Mustafa ruhuna Fatiha*
- V- sene 1251*

20-Hacı Veli'nin mezar taşı, 1752/ 53

- I- dar-ı fenadan bekaya*
- II- rihlet eden merhum*
- III- Hacı Veli ruhuna*
- IV -rızaen lillah Fatiha*
- V- sene 1166*

21- Mezar taşı parçası

- I- hüve'l-baki
- II- kıl mağfiret ey rabb-ı Yezdan
- III- ... arş-ı azim-i nur-ı Kur'an
- IV- ... kabrim ziyaret eden ihvan
- V- edeler ruhuma bir Fatiha ihsan
- VI- ... ederdi dua...

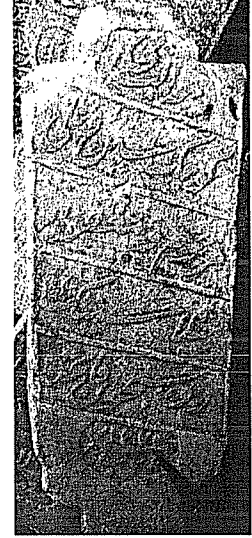
22-Molla Hüseyin'in mezar taşı, 27 Şubat 1857

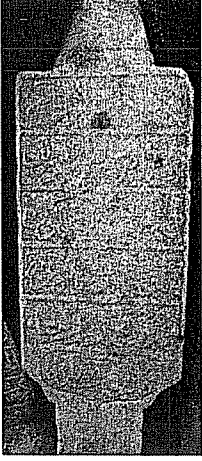
- I- hüve'l-baki
- II- Küçük Hüseyin oğlu
- III- merhum ve mağfur
- IV- Monla Hüseyinin
- V- ruhuiçün Fatiha
- VI- sene fi 3 (Rece)b sene 1273

23-Hatice hanımın mezar taşı parçası, 27 Eylül 1845

- I- ....merhume
- II- ve mağfure Hadice
- III- hanımın ruhuna Fatiha
- IV- fi 25 (Ramaza)n sene 1261

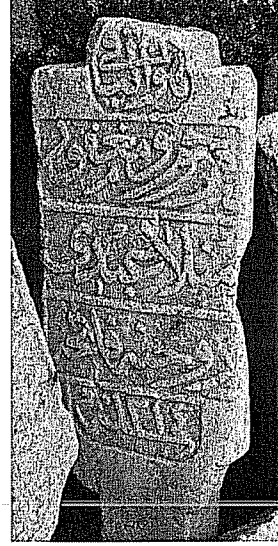

24- Yazıları okunamayacak kadar silinmiş Müslüman bir erkeğe ait mezar taşı

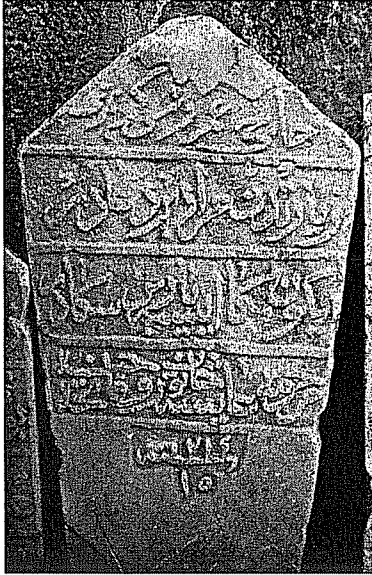
25-Molla Abdi'nin mezar taşı, 1799/ 1800

- I- hüve'l-baki
- II- merhum ve mağfur
- III- Monla Abdi
- IV- ruhuna Fatiha
- V- sene 1214

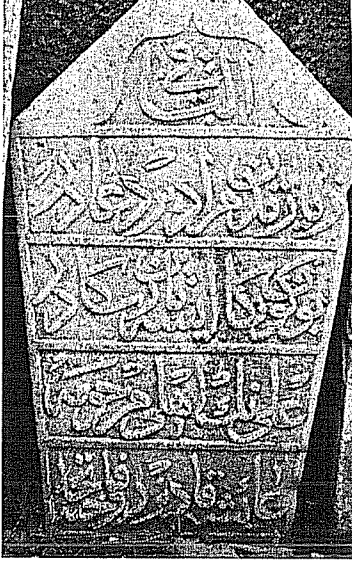
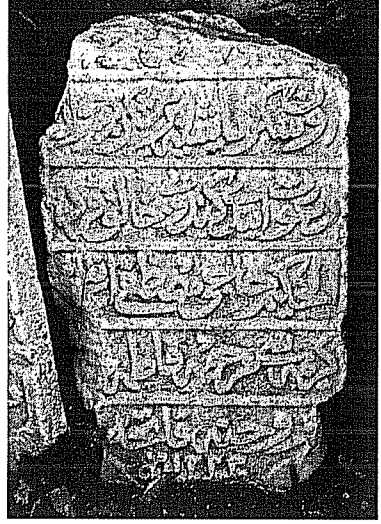
26-Ayşe hatunun mezar taşı, 1799/ 1800

- I- Hacı Ömer reis kerimesi
- II- ziyaretten murad bir duadır
- III- bu gün bana ise yarın sanadır
- IV- merhuma Aişe hatun ruhuna Fatiha
- V- sene 15.. 1214

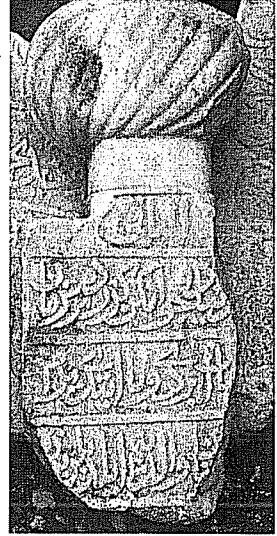
**27-Fatma hanımın mezar taşı parçası,
1807/ 08**

- I- on sekiz yaşına ermişken bu civan
II- da 'vet etdü kendüyü Halik...
III- el-Hekim hacı Mustafa ağanın
IV- kerimesi merhume Fatıma
V- ruhuna Fatiha sene 1222*

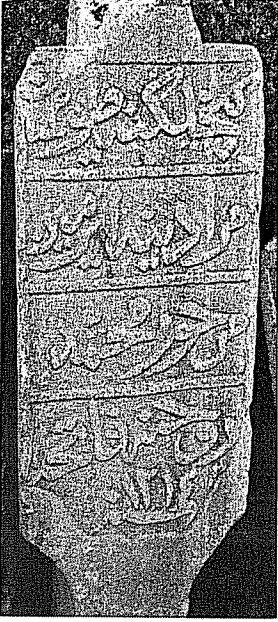
28-Ayşe kadının mezar taşı parçası

- I- el-baki
II- ziyaretten murad bir duadır
III- bugün bana ise yarın sanadır
IV- Ali'nin ehli merhuma
V- Aişe Kadın ruhuna Fatiha*

29-Mezar taşı parçası

- I- el-baki
II- Dünyada civangir gezerdim bir zaman
III-... erdi veba etdi... (?)
IV-...valideye etdiler...
V- ...*

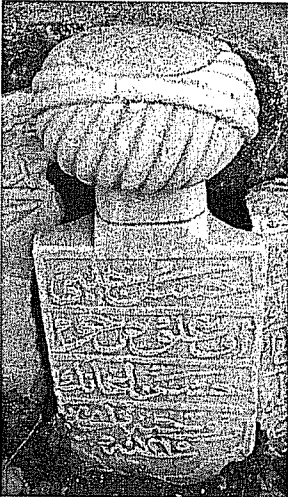
30-Mehmet'in mezar taşı, 1799/ 1800

- I- gençliğine doymayan*
- II- muradına ermeyen*
- III- merhum Mehmed*
- IV- ruhuna Fatiha*
- V- sene 1214*

31- Mezar taşı paçası, 12 Ekim 1809

- I- ...*
- II-...Fatiha*
- III- sene 3 Ramazan 1224*

32- Hasan ağanın mezar taşı, 1800/ 1801

- I- Hasan çelebi*
- II- oğlu merhum*
- III- Hasan ağanın*
- IV- ruhuna Fatiha*
- V- sene 1215*

33- Mezar taşı parçası, 1813/ 14

- I- ...
- II- (okunamıyor)
- III-...ruhuna Fatiha
- IV- sene 1229

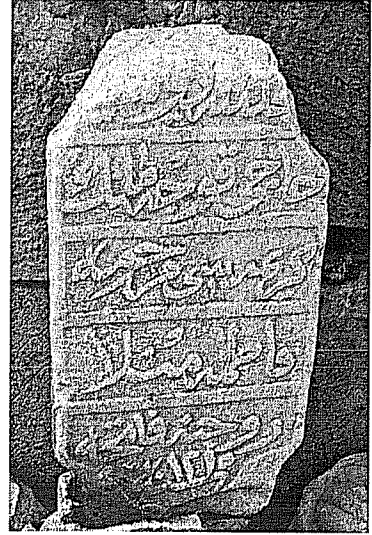
34-Fatma Molla'nın mezar taşı, 1800/01

- I- ...
- II- (okunamıyor)
- II- Hacı Koca Melik
- III- kerimesi merhuma
- IV- Fatıma Monla
- V- ruhuna Fatiha
- VI- sene 1215

35-Hacı Hasan'ın mezar taşı, 1754/ 55

- I- ziyaretten murad olan duadır
- II- bu gün bana ise yarın sanadır
- III- merhum Hacı Hasan
- IV- ruhuna rızaen lillah
- V- el-Fatiha sene 1168

36-Kara Musa'nın mezar taşı, 1774/ 75

- I- merhum ve mağfur*
- II- Kara Musanın*
- III- ruhuna Fatiha*
- IV- sene 1188*

37-Yazısı silik bir mezar taşı (H.1241)

38- Mezar taşı parçası, 1751/ 52

- I- ...*
- II- ruhuna Fatiha*
- III- sene 1165*

39- Bir Müslüman erkeğe ait mezar taşı

- I- hüve'l-baki*
- II- fenadan bekaya eyledi rihlet*
- III-...*

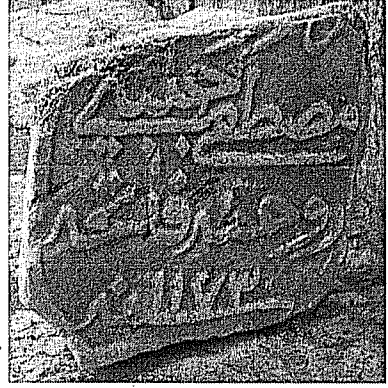
**40-Mustafa çelebinin mezar taşı parçası,
1759/ 60**

I-...

II- Mustafa çelebi

III- ruhuna Fatiha

IV- sene 1173

41-Bekir'in mezar taşı parçası, 1762/ 63

I- ... Bekir

II- ruhuna Fatiha

III- sene 1176

42- Mezar taşı parçası,

I- Ah mine'l-mevt

*II- ya İlahi gelmişem divanına rahm
et bana*

*III- ... ile meskenim kil cenneti ya
Rabbena*

IV- ...

43-İbrahim'in mezar taşı, 1835/ 36

- I- hüve'l-baki
- II- emr etdi Huda eyledi ferman
- III- erişdi veba vermedi aman
- IV- İsmail ağanın oğlu
- V- İbrahim ruhuna Fatiha
- VI-sene 1251

44-Memiş'in mezar taşı, 1799/ 1800

- I- hüve'l-baki
- II- bu civanım uçdu...
- III- firaki kaldı validesi...
- IV- merhum ve mağfur...
- V- oğlu Memiş ruhuna
- VI- Fatiha sene 1214

45-Abdurrahman efendinin mezar taşı, 1810/ 11

- I- gelüb kabrim ziyaret eyleyen...
- II- ede kabrini hak ravza-i...
- III- el-Hacc Ömer efendinin
- IV- oğlu merhum ve mağfur
- V- Abdurrahman Efendi ruhuna
- VI- el-Fatiha sene 1225

46- Alime Mollanın mezar taşı, 1798/ 99

- I- Hüve'l-baki
- II- gençliğine doymayan
- III- Hacı [ ] oğlu-
- IV- nun kerimesi merhume
- V- Alime Monlanın
- VI- ruhuna Fatiha
- VII- sene 1213

47- Seydi Monla'nın mezar taşı, 1835/ 36

- I- ...
- II- Ahmed reisin oğlu
- III- ... es-Seydi
- IV- Monla ruhuna Fatiha
- V- sene 1251

48- Mezar taşı parçası

- I- hüve'l-baki
- II- [da]r-ı bekaya eyledi rihlet
- III- [k]ıl kabrini Hak ravza-i cennet
- IV- Aşir oğlu...

49- Mezar taşının alt parçası, 1742/ 43

I- ...

II- *beg ruhuna Fatiha*

III- *sene 1155*

50- Babulu kadının mezar taşı parçası, 2 Mayıs 1836

I- ...

II- *merhume ve mağfure*

III- *cennet-mekan Babulu*

IV- *kadın ruhuna Fatiha*

V- *15 M(uharrem) sene 1252*

51- Mezar taşı parçası

I- *hüve'l-baki*

II- *Terk edüb dar-ı fenayı eyledim*

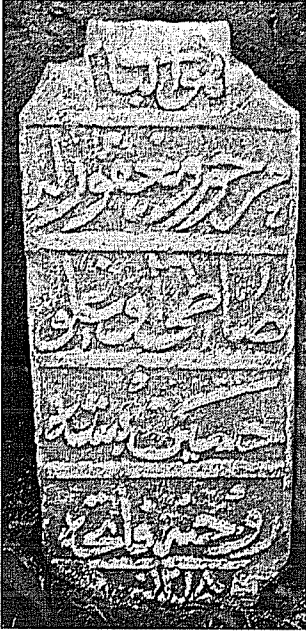
III- *Meskenim kıl lütfunla bağ-ı[İrem]*

IV- *Hayfa ki şu cihanda tul ömr...*

V- *Geruye kalan...*

VI- ...

52-Hüseyin Beşenin mezar taşı, 1803/ 1804

- I- Hüve'l-baki
- II- merhum ve mağfurün leh
- III- Satı oğlu
- IV- Hüseyin beşe
- V- ruhuna Fatiha sene 1218

53- Mezar taşı parçası

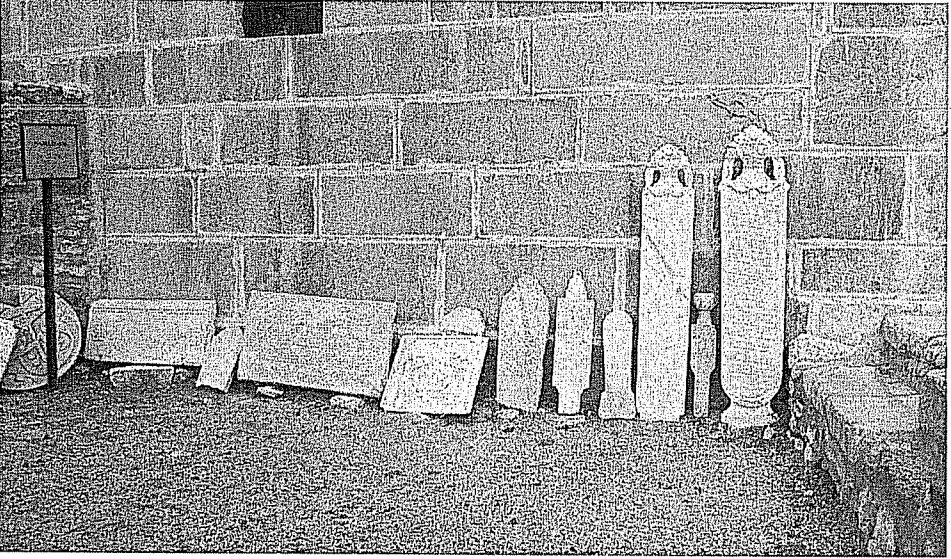
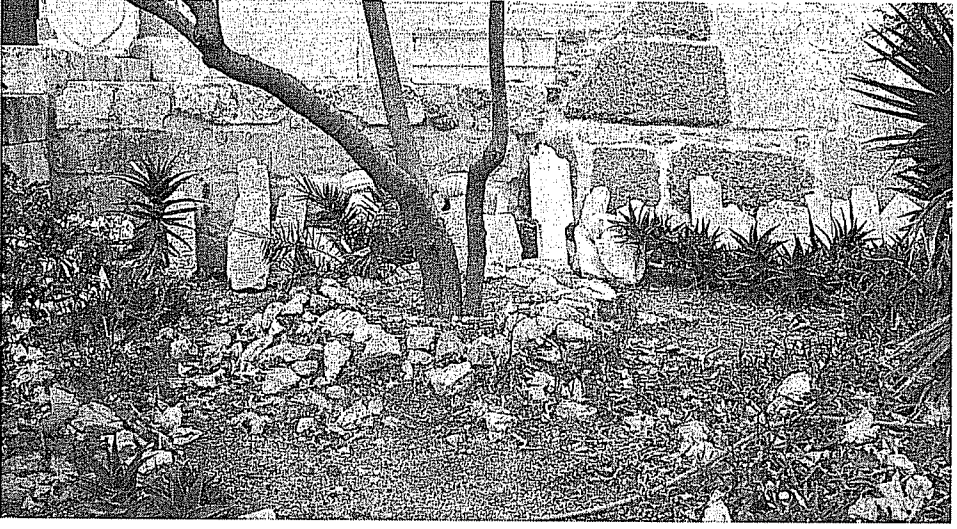
- I- merhum ve mağfurün leh
- II- ila rahmetihi rebbihi'l-gafur
- III- ...

54- Müslüman bir kadına ait mezar taşı parçası

- I. el-Harf (?) el-baki
- II. ...

Kale duvarının altında sıralanmış mezar taşları.

M. Akif Erdođru